

M4H in Cijfers

MONITOR 2019

TOELICHTING OP DE SAMENVATTING

Thema

Bedrijvigheid & Werkgelegenheid

Januari 2020

M4H Rotterdam

Part of | Rotterdam Makers District

Colofon

Dit is een uitgave van Programmabureau M4H. De M4H-monitor is gemaakt in samenwerking met het Kenniscentrum Duurzame HavenStad van Hogeschool Rotterdam.

Het Programmabureau M4H is een samenwerking tussen gemeente Rotterdam en Havenbedrijf Rotterdam N.V.

Tekst

Programmabureau M4H

Met dank aan

De afdelingen Onderzoek & Business Intelligence en Infrastructuur van de gemeente Rotterdam.

Verantwoording

Hoewel de cijfers in dit werkdocument zorgvuldig zijn samengesteld is het Programmabureau M4H niet aansprakelijk voor eventuele tekortkomingen.

2

Meer informatie op www.m4hrotterdam.nl

010 – 283 38 00

Inhoud

1. Inleiding	4
2. Over de monitor	4
2.1. Doelen van monitoring	5
2.2. Monitorthema's	5
2.3. Uitvoering van de monitor	6
3. M4H in Cijfers	7
4. Thema 2019: Bedrijvigheid & Werkgelegenheid	9
4.1. Definitie van de nieuwe maakindustrie	9
4.2. Havenindustrie en andere bedrijvigheid	10
4.3. Bedrijven in M4H	11
4.4. Werkzame personen in M4H	11
4.5. Bedrijven in de nieuwe maakindustrie	12
4.6. Werkzame personen in de nieuwe maakindustrie	13
4.7. Makers District = M4H + RDM	14
5. Conclusie en reflectie	14
5.1. Conclusie naar aanleiding van thema 2019	14
5.2. Jaaroverzicht en vooruitblik	15
5.3. Reflectie op de monitor 2019	15
Bijlagen	16
A. SBI-codes (SBI-2) van de nieuwe maakindustrie in M4H	16

1. Inleiding

Voor u ligt de toelichting op de eerste publicatie van M4H in Cijfers: de monitor van de gebiedsontwikkeling van Merwe-Vierhavens (M4H). Dit werkdocument is een uitgebreide toelichting op de samenvatting van de monitor 2019 en bevat meer informatie over de monitor zelf en een nadere beschrijving van de cijfers die zijn gepresenteerd in de monitor.¹ M4H transformeert van een oud havengebied naar een gemengd woon-werkgebied. Om die complexe gebiedsontwikkeling te kunnen volgen heeft het Programmabureau M4H samen met het Kenniscentrum Duurzame HavenStad van Hogeschool Rotterdam een programmamonitor voor M4H ontwikkeld.

Samen met RDM Rotterdam vormt M4H het Rotterdam Makers District, dat optimaal wordt ingericht voor de nieuwe maakindustrie. Op RDM krijgt de maakindustrie van de toekomst al vorm: de voormalige scheepswerf biedt nu plaats aan bedrijven, onderwijs en onderzoek. Zij werken hier samen aan innovaties die bijdragen aan een slimme haven. RDM is een bewezen succes, de transformatie van M4H staat nog aan het begin. De programmamonitor is daarom allereerst bedoeld om de volle breedte van de gebiedsontwikkeling van M4H langdurig in cijfers te kunnen volgen. Daar waar mogelijk wordt ook de link met RDM gelegd.

Dit document biedt meer achtergrondinformatie bij de samenvatting van de monitor 2019 die is gepubliceerd. De publicatie van de monitor is bedoeld om belanghebbenden en andere geïnteresseerden periodiek te informeren over de stand van zaken van de gebiedsontwikkeling. Voor de publicatie van de monitor is een selectie van cijfers gemaakt die op dit moment actueel en relevant zijn. De thema's *bedrijvigheid* en *werkgelegenheid* worden in de eerste publicatie van de monitor extra belicht.

2. Over de monitor

De doelen en ambities van gemeente en Havenbedrijf zoals die in november 2017 zijn vastgelegd in de *Visie en Strategie voor het Makers District* zijn het uitgangspunt van de monitor. Het *Ruimtelijk Raamwerk* dat in juni 2019 is vastgesteld vertaalt deze doelen en ambities naar een ruimtelijk en programmatisch kader voor M4H. De doelen en ambities van gemeente en Havenbedrijf zijn verankerd in de programmamonitor.

Vijf doelstellingen voor het Makers District:

1. **Innovatieve bedrijvigheid** (met een accent op de maakindustrie) aantrekken en faciliteren, van startup tot corporate.

¹ De samenvatting van de monitor 2019 is gepresenteerd tijdens de kick-off 2020 van het Rotterdam Makers District op dinsdag 4 februari in de Werkplaats.

2. **Werkgelegenheid** voor de volle breedte van de Rotterdamse bevolking creëren.
3. Een **open innovatiemilieu** met een mix van bedrijven en kennis- en onderwijsinstellingen realiseren.
4. Een **stedelijk woonmilieu** realiseren, met name op de Merweperen.
5. Het gebied als **proeftuin en etalage** van de circulaire toekomst van stad en haven ontwikkelen.

2.1. Doelen van monitoring

De programmamonitor biedt inzicht in de realisatie van de doelen en ambities van gemeente en Havenbedrijf. Hiermee kunnen belanghebbenden en andere geïnteresseerden periodiek worden geïnformeerd over de stand van zaken van de gebiedsontwikkeling. De monitor helpt ook te signaleren wanneer doelen en ambities niet worden behaald, en wanneer bijsturen dus nodig is. Zo voorziet de monitor in een actuele informatiebehoefte en kan dienen als onderlegger bij verdere koersbepaling en besluitvorming over het gebied. Het gaat daarom in de monitor niet zozeer om de exacte cijfers op zichzelf, maar om de meerjarige trends die zich voordoen in de gebiedsontwikkeling van M4H.

2.2. Monitorthema's

De vijf doelstellingen voor het Makers District zijn verder uit te splitsen naar thema's. Onder de doelstelling 'stedelijk woonmilieu' vallen bijvoorbeeld thema's als *wonen*, *voorzieningen* en *leefomgeving*. De thema's zijn vervolgens meetbaar gemaakt met indicatoren die inzicht bieden in de ontwikkeling van het betreffende thema. Voor de indicatoren is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande cijfers en monitors. Er is daarom altijd een spanningsveld tussen wat we *willen* weten en wat we *kunnen* meten. In tabel 1 worden per doelstelling de thema's verder toegelicht, en wordt van elk thema een voorbeeldindicator gegeven. Voor een beperkt aantal thema's is nog geen enkele indicator geformuleerd. Elk thema biedt inzicht in een deel van de gebiedsontwikkeling van M4H. In de eerste uitvoering van de monitor zijn de thema's *bedrijvigheid* en *werkgelegenheid* verder onderzocht.

TABEL 1. VAN DOELSTELLINGEN NAAR MONITORTHEMA'S EN INDICATOREN

Doel	Monitorthema	Ambitie per thema	Voorbeeld indicator
Innovatieve bedrijvigheid	Bedrijvigheid	M4H biedt ruimte aan een rijke diversiteit aan bedrijvigheid, met een accent op de maakindustrie.	Aantal bedrijven
	Innovatie	Innovatieve bedrijvigheid levert een bijdrage aan de verbreding en verduurzaming van de economie van stad en haven.	Aantal startups en scale-ups
	Werkruimte	M4H biedt blijvend betaalbare ruimte aan verschillende typen makers.	Voorraad werkruimte in m ²

Brede werkgelegenheid	Werkgelegenheid	De nieuwe maakindustrie zorgt voor bovengemiddeld veel nieuwe werkgelegenheid.	Aantal arbeidsplaatsen
	Inclusiviteit	M4H biedt niet alleen werkgelegenheid aan hoger opgeleiden, maar ook aan mensen met weinig of geen opleiding.	
Open innovatiemilieu	Onderwijs	Jong en creatief talent is belangrijk voor de nieuwe maakindustrie; studenten brengen nieuwe ideeën en energie.	Aantal studenten
	Ondernemerschap	M4H faciliteert ondernemerschap; startende ondernemers kunnen er doorgroeien naar gevestigde bedrijven.	Aantal startende bedrijven
	Samenwerking	Bedrijven werken samen met elkaar en met kennis- en onderwijsinstellingen en incubators aan innovaties.	
	Funcziemenging	Het mengen van wonen en werken zorgt voor levensdigheid en veiligheid en komt kruisbestuivingen ten goede.	Funcziemengingindex
Stedelijk woonmilieu	Wonen	M4H levert een substantiële bijdrage aan de woningbouwopgave van Rotterdam. Een deel van de voorraad is sociale huur.	Aantal woningen
	Dichtheid	Een hoge(re) dichtheid draagt bij aan de stedelijkheid en maakt het draagvlak voor voorzieningen groter.	Arbeidsplaatsen per ha
	Voorzieningen	M4H ontwikkelt een breed scala aan voorzieningen, inclusief horeca, cultuur en sport.	Aantal winkels
	Leefomgeving	Een aantrekkelijke leefomgeving die uitnodigt om te verblijven is belangrijk voor aantrekkelijk wonen én interactie.	Openbaar groen in m ² per ha
Proeftuin en etalage	Mobiliteit	M4H kiest voor duurzame mobiliteit. Parkeren wordt – op termijn – opgelost in hubs en niet op straat.	Personenauto's per huishouden
	Duurzaamheid	M4H wordt zo circulair mogelijk ontwikkeld met duurzame oplossingen op het gebied van energie en klimaat.	Energielabels bebouwing
	Proeftuin	M4H biedt alle ruimte voor experimenteren en leren. Het gebied is een etalage voor innovaties van bedrijven.	

2.3. Uitvoering van de monitor

Tijdens de eerste uitvoering van de programmamonitor zijn bij de meeste thema's al een aantal indicatoren geformuleerd. Hierbij is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van cijfers die al met een ander doel worden verzameld. De peildatum van de meeste indicatoren is 1 januari. Dat betekent dat de cijfers van een bepaald jaar in feite de situatie van het jaar daarvoor beschrijven.² De meest recente ontwikkelingen zijn dus nog niet terug te zien in de monitor. In de conclusie en reflectie gaan we hier verder op in.

In de monitor zijn de cijfers van 2015 (over 2014) als startpunt van monitoring genomen. Dit is gedaan omdat sinds 2015 de CBS-buurt Nieuw-Mathenesse (code: BU 0599 19 26)

² Ter illustratie: de cijfers van 2020 zullen in de loop van het jaar beschikbaar komen. De peildatum van deze cijfers is 1-1-2020 en gaan dus in feite over 2019.

exact overeenkomt met het plangebied M4H.³ Hierdoor zijn veel officiële cijfers – van bijvoorbeeld het CBS en de afdeling Onderzoek & Business Intelligence van de gemeente – makkelijk over te nemen. Daarnaast is de keuze voor 2015 als startpunt van monitoring inhoudelijk ook logisch omdat vanaf 2015 de focus binnen Stadshavens nadrukkelijk kwam te liggen op de ontwikkeling van het Makers District en daarin de gebiedsontwikkeling van M4H.

Een aantal kerncijfers van de gebiedsontwikkeling van M4H zullen in elke uitgave van de monitor worden gepresenteerd.⁴ Dit zijn cijfers die eigenlijk te allen tijde actueel en relevant zijn. Kerncijfers zijn bijvoorbeeld het aantal bedrijven, het aantal arbeidsplaatsen en het aantal woningen. Naast de kerncijfers zullen in iedere uitgave van de monitor één of meerdere thema's extra worden onderzocht in een themaverdieping.

Met de verdieping van één of meerdere thema's proberen we de monitor te verbeteren. We proberen, eventueel in samenwerking met externe partners, om indicatoren nauwkeuriger en actueler meetbaar te maken of om nieuwe indicatoren te ontwikkelen. De gewenste verdieping op een bepaald thema kan aanleiding zijn om extra onderzoek te doen. Een themaverdieping leidt dus altijd tot een kwaliteitsverbetering van de monitor.

Tijdens een themaverdieping worden de indicatoren bij het betreffende thema (of thema's) ook verder onderzocht en toegelicht; we gaan op zoek naar de verklaring achter de cijfers. Aan de hand van een themaverdieping kan een thema vervolgens ook worden geëvalueerd: ontwikkelt het thema van de gebiedsontwikkeling van M4H zich in de richting van de doelen en ambities, of is bijsturing nodig?

3. M4H in Cijfers

In tabel 2 (p. 6) worden de kerncijfers van de gebiedsontwikkeling van M4H gepresenteerd. In deze eerste uitvoering van de monitor worden de meest recente cijfers (2018) vergeleken met de nulmeting (2014). In een volgende uitvoering van de monitor zullen de meest recente cijfers worden vergeleken met het voorgaande jaar. Waar er significante veranderingen zichtbaar zijn in de cijfers wordt een beknopte verklaring gegeven. De kerncijfers *aantal bedrijven* en *aantal werkzame personen* komen uitgebreid aan bod in de themaverdieping van 2019 (p. 9).

³ In 2015 zijn de oneven adressen op de Vierhavenstraat (de kant van het Dakpark) overgegaan van de CBS-buurt Nieuw-Mathenesse naar de CBS-buurt Schiemond. Voor 2015 hoorden de winkels in winkelcentrum Bigshops dus bij Nieuw-Mathenesse. Dit heeft invloed op de cijfers van bedrijvigheid, werkgelegenheid en voorzieningen. Cijfers van voor 2015 en na 2015 zijn daarmee niet goed te vergelijken.

⁴ Of de monitor jaarlijks zal worden gepresenteerd of bijvoorbeeld tweejaarlijks moet nog worden besloten.

TABEL 2. KERNCIJFERS VAN DE GEBIEDSONTWIKKELING VAN M4H

AANTAL BEDRIJVEN		
2014	251	Zie hoofdstuk 4, p. 9.
2016	325	
2018	361	

AANTAL WERKZAME PERSONEN		
2014	1.802	Zie hoofdstuk 4, p. 9.
2016	2.118	
2018	2.276	

WERKRUIMTE IN M ² (x1000)		
2014	-	
2016	320	
2018	331	

AANTAL STUDENTEN		
2014	2.850	Door het vertrek van het Zadkine College zijn er veel minder studenten in M4H. Door de bedrijfsschool van Stedin en de (tijdelijke) vestiging van Hogeschool Rotterdam in de Rotterdam Science Tower zijn er nog wel studenten in M4H.
2016	450	
2018	600	

AANTAL WONINGEN		
2014	7	M4H is echt nog een werkgebied, er zijn alleen een aantal bedrijfswoningen. De transformatie van Europoint II en III tot de Lee Towers is nog niet zichtbaar. Met de ontwikkeling van de Lee Towers zijn 880 huurappartementen gerealiseerd in het Marconikwartier.
2016	7	
2018	6	

AANTAL INWONERS		
2014	19	Het aantal inwoners van M4H schommelde jarenlang tussen de 15 en de 20. De bewoners van de Lee Towers zijn de eerste nieuwe inwoners van het gebied. Een klein deel van de bewoners van de Lee Towers zijn al opgenomen in deze cijfers.
2016	16	
2018	58	

AANTAL WINKELS		
2014	32	
2016	29	
2018	30	

OPENBAAR GROEN IN M ² PER HECTARE		
2014	80	
2016	80	
2018	80	

4. Thema 2019

Bedrijvigheid & Werkgelegenheid

Door het vertrek van de grootschalige havenindustrie ontstond er in M4H steeds meer ruimte voor nieuwe bedrijvigheid. De eerste kunstenaars en ontwerpers vestigden zich al in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw in M4H. Anno 2020 is het de ambitie van gemeente en Havenbedrijf om M4H – als onderdeel van het Makers District – optimaal in te richten voor de nieuwe maakindustrie.

Binnen het Makers District richt RDM zich primair op havengerelateerde maakindustrie. Door de enorme schaal is er in M4H ruimte voor een rijke diversiteit aan bedrijvigheid. Op het eerste gezicht is de bedrijvigheid in M4H een interessante mix van pionierende en ambachtelijke (maak)bedrijven. Daarnaast huisvest de Rotterdam Science Tower veel innovatieve startups en scale-ups. Veel bedrijven in M4H kenmerken zich door de combinatie van kennis en kunde en van productontwikkeling en productie. Zij laten zich daarom goed omschrijven als *makers* of *maakbedrijven*. Maar M4H richt zich niet uitsluitend op de 'echte' maakindustrie. Ook architectenbureaus en ICT-bedrijven passen in het nieuwe profiel van bedrijvigheid dat gemeente en Havenbedrijf voor ogen hebben.

9

4.1. Definitie van de nieuwe maakindustrie

Om de ontwikkeling van bedrijvigheid en werkgelegenheid langdurig te kunnen monitoren is een duidelijke afbakening van de nieuwe maakindustrie in M4H essentieel. Voor deze afbakening is gebruik gemaakt van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI); in Nederland de gangbare indeling van economische activiteiten. Elk bedrijf dat staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel (KvK) krijgt een SBI-code. Deze SBI-code geeft de hoofdactiviteit van een bedrijf weer.⁵ De SBI-code van een bedrijf komt vervolgens ook in het regionale bedrijvenregister (Bedrijvenregister Zuid-Holland, BRZ) terecht.

De 'nieuwe maakindustrie' is niet als zodanig af te bakenen op basis van SBI-codes. Wel zijn er duidelijke afbakeningen van de maakindustrie⁶ en de creatieve industrie.⁷ Deze zijn gebruikt om de nieuwe maakindustrie in M4H af te bakenen. Met kennis van de huidige activiteiten in het gebied zijn hier nog een beperkt aantal SBI-codes aan toegevoegd. Dit brengt ons tot een afbakening van acht sectoren die samen de nieuwe maakindustrie in M4H vormen (zie tabel 3, p. 10). Een volledig overzicht van alle SBI-codes die tot de nieuwe maakindustrie worden gerekend is opgenomen in bijlage I.

Het afbakenen van de nieuwe maakindustrie op basis van SBI-codes is geen waterdichte methode. Ook bedrijven die niet onder deze SBI-codes vallen kunnen heel

⁵ De hoofdactiviteit van een bedrijf is de activiteit waar de meeste werkgelegenheid naar toe gaat.

⁶ Gilbert Bal & Sergej Bulterman (2019). *Spanning tussen wonen en maakindustrie*. Rotterdam: EVR 2019.

⁷ Paul Rutten & Olaf Koops (2018). *Rotterdam Monitor Creatieve Industrie 2018*. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam Kenniscentrum Creating 010.

innovatief of circulair werken. Anderzijds zullen ook niet alle bedrijven die wél onder deze SBI-codes vallen even vernieuwend zijn. Het is echter wel (zeer) waarschijnlijk dat bedrijven in M4H die vaak als ‘de nieuwe maakindustrie’ worden gezien ook daadwerkelijk onder deze SBI-codes vallen.

TABEL 3. SECTOREN VAN DE MAAKINDUSTRIE IN M4H

SECTOR	DEFINITIE OP BASIS VAN SBI-CODES
Kunstsector	Schrijven en overige scheppende kunst, podiumkunst en dienstverlening op het gebied van kunsten.
Creatieve sector	Industrieel ontwerp, maken van meubels en van producten van hout, textiel, leer, papier, rubber en kunststof.
Engineeringsector	Architecten, (maritieme) engineering, technisch ontwerp en advies en keuring en controle van machines en apparaten.
Metaal & Elektrasector	Maken van producten van metaal, van auto's en schepen, en van machines en (elektrische) apparaten.
Foodsector	Maken van voedings- en genotsmiddelen en van alcoholische en niet-alcoholische dranken.
Life Sciences & Health-sector	Natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk en maatschappij en geesteswetenschappen.
Businesssector	Advisering op het gebied van organisatie en management, reclamebureaus en markt- en opinieonderzoeksbureaus.
Media & ICT-sector	Telecommunicatie, software, dienstverlening op het gebied van ICT, uitgeverijen, drukkerijen en beeld en geluid.

Om de nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van cijfers te vergroten is het bedrijvenregister van M4H zorgvuldig gecontroleerd. De grootste onregelmatigheden zijn hierbij handmatig gecorrigeerd. Het enige risico dat niet kan worden weggenomen is dat bedrijven (veelal ZZP'ers) op hun woonadres staan ingeschreven bij de KvK, en dus niet op hun werklocatie in het bedrijvenregister zijn opgenomen.

TABEL 4. SECTOREN VAN DE HAVENINDUSTRIE IN M4H

SECTOR	DEFINITIE OP BASIS VAN SBI-CODES
Groothandel & Handelsbemiddeling	Groothandel en handelsbemiddeling in voedings- en genotsmiddelen, consumentenartikelen, machines en apparaten.
Vervoer over land	Vervoer van personen en goederen via weg en spoor en transport via pijpleidingen.
Vervoer over water	Vervoer van personen en goederen via de binnenvaart en de zee- en kustvaart.
Op- en overslag	Op- en overslag van goederen, dienstverlening voor vervoer, expediteurs, cargadoors en bevrachters.

4.2. Havenindustrie en overige bedrijvigheid

De afbakening van de nieuwe maakindustrie stelt ons in staat om de ontwikkeling van de nieuwe maakindustrie in M4H langdurig te kunnen monitoren. Om ook de ontwikkeling van de grootschalige havenindustrie te kunnen monitoren is ook deze afgebakend op basis van SBI-codes (zie tabel 4). De bedrijvigheid in M4H is dus op te delen in drie

categorieën, namelijk (1) nieuwe maakindustrie, (2) grootschalige havenindustrie en (3) overige bedrijvigheid.

4.3. Bedrijven in M4H

In de periode 2014-2018 is de bedrijvigheid in M4H flink toegenomen (zie tabel 5); het aantal bedrijven groeide met 44%.⁸ Deze groei is grotendeels toe te schrijven aan de maakindustrie, waarin het aantal bedrijven met 80% groeide. In 2018 zijn er zo'n 360 bedrijven actief in M4H. Het aandeel van de maakindustrie is daarin ongeveer 55%. Ongeveer de helft van het totaal aantal bedrijven in M4H betreft ZZP'ers en eenmanszaken. Deze zijn vooral gevestigd in bedrijfsverzamelgebouwen als de Keilewerf en Kunst&Complex. Gemiddeld werken er zo'n 6 personen bij bedrijven in M4H. In de maakindustrie (5) is dit beduidend minder dan in de havenindustrie (12).

TABEL 5. AANTAL BEDRIJVEN IN M4H PER CATEGORIE

CATEGORIE	2014	%	2016	%	2018	%
Nieuwe maakindustrie	110	43,8	164	50,5	198	54,8
Grootschalige havenindustrie	51	20,3	58	17,8	52	14,4
Overige bedrijvigheid	90	35,9	103	31,7	111	30,8
Totaal	251	100,0	325	100,0	361	100,0

Bron: Bedrijvenregister Zuid-Holland via OBI, bewerking Programmabureau M4H

Slechts 15% van de bedrijven in M4H heeft 10 of meer personen in dienst. Dit betekent dat er zo'n 50 bedrijven zijn waar minimaal 10 personen werken, waaronder een aantal grotere havenbedrijven. In de maakindustrie zijn er in 2018 zo'n 15 bedrijven waar 10 of meer personen werken. Hoewel dit slechts een klein deel is van het aantal bedrijven zorgen deze 15 bedrijven wel voor bijna 60% van de werkgelegenheid in de nieuwe maakindustrie.

4.4. Werkzame personen in M4H

Met de groei van het aantal bedrijven groeide ook de werkgelegenheid in M4H; met 23% in de periode 2014-2018 (zie tabel 6, p. 12). Ook deze groei van werkgelegenheid is grotendeels toe te schrijven aan de maakindustrie, waarin de werkgelegenheid met 68% groeide. De nieuwe maakindustrie zorgt in 2018 voor ruim 1.000 arbeidsplaatsen, op een totaal van bijna 2.300. Het aandeel van de maakindustrie is daarin 45%.

In de havenindustrie en overige bedrijvigheid is in de periode 2014-2018 eigenlijk niet zoveel veranderd. De groei van de nieuwe maakindustrie gaat in de afgelopen jaren dus niet ten koste van de klassieke bedrijvigheid. De havenindustrie zorgt in 2018 voor

⁸ In de cijfers en percentages van bedrijvigheid en werkgelegenheid zijn de overheids- en onderwijssector niet meegenomen.

ongeveer 600 arbeidsplaatsen. Hetzelfde geldt voor de overige bedrijvigheid; hier zorgen de detailhandel en de autohandel en -reparatie voor relatief veel werkgelegenheid.

Door het vertrek van gemeente Rotterdam en het Zadkine College uit de Europointtoren is er vanzelfsprekend veel werkgelegenheid verdwenen uit M4H. De overheids- en onderwijssector in M4H zorgt in 2018 nog steeds voor bijna 1.100 arbeidsplaatsen. Dit komt doordat het Zorg- en Veiligheidshuis van de regio Rijnmond, waarin lokale zorg- en welzijnsorganisaties intensief samenwerken, is gevestigd in Europoint I. Onder andere het cluster Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Rotterdam, de Reclassering, de politie, bureau Halt en Bouman GGZ Verslavingszorg zijn aangesloten bij het Zorg- en Veiligheidshuis en zijn dus gevestigd in Europoint I.⁹

TABEL 6. AANTAL WERKZAME PERSONEN IN M4H PER CATEGORIE

CATEGORIE	2014	%	2016	%	2018	%
Nieuwe maakindustrie	609	33,8	886	41,8	1.024	45,0
Grootschalige havenindustrie	610	33,9	592	28,0	634	27,9
Overige bedrijvigheid	583	32,3	640	30,2	618	27,1
Totaal	1.802	100,0	2.118	100,0	2.276	100,0

Bron: Bedrijvenregister Zuid-Holland via OBI, bewerking Programmabureau M4H

4.5. Bedrijven in de nieuwe maakindustrie

Als we verder inzoomen op de acht sectoren van de nieuwe maakindustrie in M4H blijkt dat het aantal bedrijven in vrijwel alle sectoren flink is gegroeid, met uitzondering van de kunstsector en de foodsector (zie tabel 7). Hoewel kunstenaars behoorden tot de eerste pioniers in M4H en de sector in 2014 nog de grootste sector was in de maakindustrie, is de kunstsector in de afgelopen jaren nauwelijks gegroeid.

TABEL 7. AANTAL BEDRIJVEN IN M4H PER SECTOR VAN DE MAAKINDUSTRIE

CATEGORIE	2014	%	2016	%	2018	%
Kunstsector	23	20,9	25	15,2	26	13,1
Creatieve sector	19	17,3	34	20,7	50	25,3
Engineeringsector	19	17,3	28	17,1	27	13,6
Metaal & Elektrasector	9	8,2	11	6,7	12	6,0
Foodsector	3	2,7	3	1,8	2	1,0
Life Sciences & Health-sector	6	5,5	9	5,4	14	7,1
Businesssector	12	10,9	26	15,9	32	16,2
Media & ICT-sector	19	17,2	28	17,2	35	17,7
Totaal	110	100,0	164	100,0	198	100,0

Bron: Bedrijvenregister Zuid-Holland via OBI, bewerking Programmabureau M4H

⁹ <https://www.veiligheidshuizen.nl/veiligheidshuizen/veiligheidshuis-rotterdam-rijnmond#.Ximwv2hKiUk>

Kijkend naar het aantal bedrijven valt verder de creatieve sector op. De creatieve sector is flink gegroeid en telt in 2018 de meeste vestigingen binnen de maakindustrie. Veel kleine bedrijfjes en zelfstandig ondernemers vallen onder deze sector. De groei van de creatieve sector in de afgelopen jaren wordt vooral veroorzaakt door een groei van het aantal bedrijven in de Keilewerf en de bedrijfsverzamelgebouwen aan de Gustoweg.

4.6. Werkzame personen in de nieuwe maakindustrie

Ook de werkgelegenheid is in de meeste sectoren van de nieuwe maakindustrie flink gegroeid (zie tabel 8). De engineering zorgt met 270 arbeidsplaatsen voor de meeste werkgelegenheid. De verschillende architecten- en ingenieursbureaus in M4H vallen bijvoorbeeld onder deze sector. Samen met de metaal & elektrasector is de engineeringsector met meest relevant vanuit het perspectief van de haven en de maritieme en offshore-industrie. De metaal & elektrasector is in de afgelopen jaren wel licht gegroeid, maar is in M4H nog niet zo aanwezig als andere sectoren.

TABEL 8. AANTAL BEDRIJVEN IN M4H PER SECTOR VAN DE MAAKINDUSTRIE

CATEGORIE	2014	%	2016	%	2018	%
Kunstsector	54	8,9	54	6,1	57	5,6
Creatieve sector	41	6,7	66	7,4	102	10,0
Engineeringsector	132	21,7	245	27,7	270	26,4
Metaal & Elektrasector	36	5,9	54	6,1	46	4,5
Foodsector	109	17,9	125	14,1	113	11,0
Life Sciences & Health-sector	115	18,9	158	17,8	213	20,8
Businesssector	42	6,9	94	10,6	97	9,5
Media & ICT-sector	80	13,1	90	10,2	126	12,3
Totaal	609	100,0	886	100,0	1.024	100,0

Bron: Bedrijvenregister Zuid-Holland via OBI, bewerking Programmabureau M4H

Ook de life sciences & health (LSH)-sector zorgt voor veel werkgelegenheid in M4H. De LSH-sector bestaat vooral uit bedrijven die biotechnologisch onderzoek doen op het gebied van voeding, gezondheid en gezondheidszorgtechnologie. De LSH-sector is dan ook sterk geclusterd in de Rotterdam Science Tower.¹⁰

Van alle sectoren van de nieuwe maakindustrie in M4H groeide de businesssector het meest. In de Science Tower zijn veel bedrijven gevestigd die zich bezighouden met management- en organisatieadvies en digitalisering van bedrijfsprocessen. Deze bedrijven vallen in de businesssector. Ook de groei van de media & ICT-sector is voor een groot deel te herleiden tot de Science Tower. Ongeveer de helft van het aantal bedrijven in de Media & ICT-sector houdt zich bezig met het ontwikkelen van apps en software.

¹⁰ <https://www.innovationquarter.nl/life-sciences-health/>

4.7. Makers District = RDM + M4H

In M4H zorgen bijna 200 bedrijven in de nieuwe maakindustrie voor ruim 1.000 arbeidsplaatsen. De creatieve sector telt de meeste vestigingen en de engineeringsector en LSH-sector zorgen voor de meeste werkgelegenheid. In de loodsen en gebouwen op RDM zijn zo'n 50 bedrijven gevestigd die voor ruim 500 arbeidsplaatsen zorgen.¹¹ Dit is exclusief de onderwijssector die op RDM natuurlijk ook aanwezig is.

Wat betreft het aantal arbeidsplaatsen is de metaal & elektrasector op RDM verreweg het grootst. Ook de engineeringsector zorgt voor relatief veel werkgelegenheid. Samen zijn deze sectoren goed voor ruim 80% van het aantal arbeidsplaatsen op RDM. Hieruit blijkt dat op RDM de focus nadrukkelijk ligt op maakindustrie gerelateerd aan de haven en de maritieme en offshore industrie terwijl de bedrijvigheid in M4H veel breder is.

5. Conclusie en reflectie

De M4H-monitor stelt ons in staat om de complexe gebiedsontwikkeling van M4H langdurig in cijfers te kunnen volgen. De monitor voorziet in de actuele informatiebehoefte en kan dienen als onderlegger voor verdere koersbepaling en besluitvorming over het gebied. De eerste uitvoering van de monitor heeft waardevolle inzichten opgeleverd op de thema's bedrijvigheid en werkgelegenheid. Tot slot blikken we kort terug op de ontwikkeling en resultaten van de monitor én kijken we vooruit naar komende uitvoeringen van de monitor.

5.1. Conclusie naar aanleiding van thema 2019

In de periode 2014-2018 is het aantal bedrijven en het aantal arbeidsplaatsen in M4H flink gegroeid. De conclusie mag zijn dat M4H inderdaad het type bedrijvigheid aantrekt dat gemeente en Havenbedrijf voor ogen hebben: vooral het aantal bedrijven en het aantal arbeidsplaatsen in de nieuwe maakindustrie is flink gegroeid. Een andere belangrijke conclusie is dat de groei van de maakindustrie in de afgelopen jaren niet ten koste is gegaan van de havenindustrie en overige bedrijvigheid.

Van de acht sectoren van de nieuwe maakindustrie in M4H telde de kunstsector in 2014 de meeste vestigingen. Ondertussen is de kunstsector voorbijgestreefd door andere sectoren. In 2018 telt de creatieve sector de meeste vestigingen. Dit komt vooral door de groei van het aantal bedrijven in de Keilewerf en de bedrijfsverzamelgebouwen aan de Gustoweg. De groei van het Erasmus Centre for Entrepreneurship in de Science Tower zorgt voor een sterke groei van het aantal bedrijven in de life sciences & health-sector, de businesssector en de media & ICT-sector.

¹¹ In de samenvatting van de monitor staat dat de bedrijven op RDM voor zo'n 400 arbeidsplaatsen zorgen. De recente RDM Bedrijvenmonitor laat zien dat dit er ondertussen ruim 500 zijn.

De engineeringsector zorgt voor de meeste werkgelegenheid in de nieuwe maakindustrie. Samen met de metaal & elektrasector is de engineeringsector het meest relevant vanuit het perspectief van de haven en de maritieme industrie. Beide sectoren zijn dan ook ruim aanwezig op RDM. In M4H is de metaal & elektrasector nog niet zo aanwezig.

Ook de life sciences & health-sector zorgt voor relatief veel werkgelegenheid. Deze sector is sterk geclusterd in de Science Tower. Vooral door de vestiging van het Zorgen Veiligheidshuis van de regio Rijnmond in Europoint I zorgt ook de overheids- en onderwijssector nog steeds voor ruim 1.100 arbeidsplaatsen in M4H. Bovenop de 2.300 arbeidsplaatsen bij bedrijven zorgt M4H in totaal dus voor bijna 3.400 arbeidsplaatsen.

5.2. Reflectie op monitor 2019

Tijdens de ontwikkeling en eerste uitvoering van de M4H-monitor is geprobeerd om voor elk thema al één of meerdere indicatoren te formuleren. Dit is grotendeels gelukt. We hebben wel gemerkt dat er voor veel indicatoren extra onderzoeksinspanningen nodig zijn om een betrouwbaar beeld te creëren. Om de werklast enigszins te beperken hebben we ervoor gekozen om de monitor per thema verder uit te werken. In deze eerste versie hebben we daarom gefocust op de thema's bedrijvigheid en werkgelegenheid.

De themaverdieping van 2019 geeft een goed beeld van aantallen bedrijven en arbeidsplaatsen per sector. De monitor laat zien dat – in lijn met de doelen en ambities – vooral de nieuwe maakindustrie is gegroeid. Het definiëren van de maakindustrie op basis van SBI-codes is echter niet per sé de meest effectieve methode om de mate van innovatie van bedrijven in beeld te brengen. Hier is mogelijk een andere methodiek geschikter voor.

Wat betreft het aantal arbeidsplaatsen laat de monitor duidelijk zien dat de nieuwe maakindustrie in M4H veel nieuwe banen creëert. De monitor laat echter nog niet zien wat voor banen dit zijn. Alleen voor hoogopgeleiden of ook voor lager opgeleiden en mensen met weinig of geen opleiding. Dat is immers ook een belangrijke doelstelling voor M4H. Om dit goed in beeld te brengen is onder andere op deze thema's nog verder onderzoek nodig.

5.3. Jaaroverzicht en vooruitblik

Omdat de cijfers in de monitor over het jaar 2018 gaan zijn de meest recente ontwikkelingen nog niet zichtbaar in de cijfers. In 2019 zijn er diverse projecten gestart of afgerond die de komende jaren zichtbaar zullen worden in de monitor.

Na jarenlange voorbereidingen arriveerden in 2019 de eerste koeien op de **Floating Farm**. De Floating Farm krijgt nationaal en internationaal veel aandacht als innovatief project op het gebied van voedselproductie. Op de oude plek van Uit Je Eigen Stad begon **Weelde** als culturele hotspot inclusief horeca. Net als Uit Je Eigen Stad trekt Weelde nieuwe bezoekers en geeft het M4H een nieuwe horecavoorziening.

Het Havenbedrijf begon in 2019 met de transformatie van de zuidelijke voormalige fruitloods van Total Produce tot bedrijfsverzamelgebouw **De Werkplaats**, en met de transformatie van het voormalige **Ferrokantoor** tot modern kantoorgebouw. In totaal wordt er met deze transformaties zo'n 11.000 m² bedrijfsruimte en 8.300 m² kantoorruimte gerealiseerd in het Gallileipark, waar de nadruk ligt op werken en waar wonen is uitgesloten.

Dudok Projectontwikkeling presenteerde de plannen voor de transformatie van het **HAKA-gebouw**, een rijksmonument, tot een modern en karakteristiek bedrijfsverzamelgebouw voor kantoren en horeca. De huurders van het **Keilepand**, verenigd in een collectief, kochten het Keilepand van de gemeente.

Tot slot werden in november 2019 de **Lee Towers** geopend. Met de transformatie van Europoint II en III werden 880 huurappartementen gerealiseerd in het Marconikwartier. Inmiddels zijn ze volledig verhuurd.

Bijlage I

SBI-codes (SBI-2) van de nieuwe maakindustrie in M4H

Kunst	90 Kunst
Creatief	13 Vervaardiging van textiel 14 Vervaardiging van kleding 15 Vervaardiging van leer, lederwaren en schoenen 16 Houtbewerking en vervaardiging van producten van hout 17 Vervaardiging van papier, karton en papier- en kartonwaren 22 Vervaardiging van producten van rubber en kunststof 23 Vervaardiging van overige goederen (geen metaal) 31 Vervaardiging van meubels
Engineering	71 Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies
Metaal & Elektra	25 Vervaardiging van producten van metaal 26 Vervaardiging van computers en elektronische apparatuur 27 Vervaardiging van elektrische apparaten 28 Vervaardiging van overige machines en apparaten 29 Vervaardiging van auto's, aanhangwagens en opleggers 30 Vervaardiging van overige transportmiddelen 32 Vervaardiging van overige goederen 33 Reparatie en installatie van machines en apparaten
Food	10 Vervaardiging van voedingsmiddelen 11 Vervaardiging van dranken
LS & Health	72 Speur- en ontwikkelingswerk

Business	70 Holdings, conserndiensten en managementadvisering 73 Reclame en marktonderzoek
Media & ICT	18 Drukkerijen en reproductie van opgenomen media 58 Uitgeverijen 59 Productie en distributie van films, tv-programma's en geluid 60 Verzorgen en uitzenden van radio- en tv-programma's 61 Telecommunicatie 62 Dienstverlening op het gebied van informatietechnologie 63 Dienstverlening op het gebied van informatie